

EINDRAPPORT

Natuurversterking bij bestaande zon- en windparken

22 Sept 2026

Opdracht nummer 1200032713

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	2
Scope	2
Methodiek.....	3
Rapportage aan de locaties.....	3
2. Aanbevelingen en bevindingen	4
Geen energieproject is hetzelfde.....	4
Gemeenschappelijke kansen.....	4
3. Specifieke kansen per locatie	7
Pampus.....	7
Zonnepark PWN Haarlemmermeer.....	7
Zonnepark RWZI Beemster	8
Zonnepark RWZI Wervershoof	8
Zonnepark De Dogger	8
Zonnepark Jutterszon.....	9
4. Randvoorwaarden uitvoering.....	9
Vergunningen en afstemming.....	9
Beheer en monitoring.....	9
Kosten	10
Subsidie	10
5. Conclusie en vervolgstappen	10
Conclusie.....	10
Volgstappen.....	11
6. Geleerde lessen.....	11

1. Inleiding

Voor de RES-regio's Noord-Holland Noord en Noord-Holland Zuid is vanuit het nationale kwaliteitsbudget de subsidieregeling **'Natuur en biodiversiteit bij energieprojecten Noord-Holland'** ingericht. Eigenaren van bestaande zon- en windenergieprojecten kunnen met deze regeling maatregelen uitvoeren die bijdragen aan het versterken van de biodiversiteit op en rond hun energieproject.

Bij bestaande energieprojecten is vaak een extra stap nodig om te onderzoeken welke natuurmaatregelen daadwerkelijk passend en uitvoerbaar zijn. Veel parken zijn vooral ontworpen voor energieopwekking. Tegelijkertijd blijkt dat ook op bestaande locaties mogelijkheden aanwezig zijn om de natuurwaarde te vergroten. Soms gaat het om fysieke maatregelen, zoals het aanleggen van een natuurvriendelijke oever of het planten van een biodiverse haag. In andere gevallen zit de belangrijkste winst juist in een andere manier van beheren.

In 2026 heeft de Natuur en Milieufederatie Noord-Holland (MNH) daarom opnieuw een aantal bestaande energieprojecten onderzocht op kansen voor biodiversiteitsversterking. Door middel van een ecologische schouw is per locatie gekeken welke maatregelen passen bij de aanwezige natuurwaarden, de inrichting van het terrein en de praktische randvoorwaarden. Voor iedere locatie is vervolgens een afzonderlijk adviesrapport opgesteld. Deze aanpak sluit aan op het project dat in 2025 is uitgevoerd bij vijf zon- en windparken.

SCOPE

Binnen dit project zijn zes locaties onderzocht:

- Zonne en windenergie opwek op Pampus;
- Zonnepark PWN Haarlemmermeer;
- Zonnepark RWZI Beemster;
- Zonnepark RWZI Wervershoof;
- Zonnepark De Dogger;
- Zonnepark Jutterszon.

De locaties verschillen sterk van elkaar. Zo liggen sommige parken op of rond een technisch terrein, zoals een rioolwaterzuivering of drinkwaterlocatie, terwijl Pampus naast energieopwekking ook een belangrijke cultuurhistorische en recreatieve functie heeft. Ook verschillen de locaties in beschikbare ruimte, bestaande natuurwaarde, waterhuishouding en mogelijkheden voor beheer.

De zonneparken De Dogger en Jutterszon vormen daarbij een interessante vergelijking. Beide liggen in Den Helder, op minder dan een kilometer van elkaar en worden door dezelfde exploitant beheerd. Toch verschillen de parken sterk in inrichting, beschikbare ruimte en natuurwaarde. Daarom zijn beide parken afzonderlijk beoordeeld en zijn verschillende maatregelen geadviseerd.

METHODIEK

Voorafgaand aan de schouwen is per locatie gekeken naar de bestaande natuurwaarden. Daarbij is onder andere gekeken naar aanwezige groenstructuren, water, bekende soorten en de ligging ten opzichte van natuurgebieden. Deze informatie vormde samen met de bevindingen tijdens de schouw de basis voor het uiteindelijke advies.

Tijdens de schouwen zijn MNH en de eigenaar of beheerder van de locatie gezamenlijk op pad gegaan. Afhankelijk van de locatie sloten onder andere ecologen, energieboswachters, technische beheerders, natuurvrijwilligers of andere gebiedskenners aan. Door verschillende soorten kennis samen te brengen konden zowel ecologische kansen als praktische beperkingen direct worden besproken.

Vervolgens zijn per locatie maatregelen geselecteerd. Daarbij is steeds gekeken naar drie aspecten:

- de praktische inpasbaarheid;
- de benodigde beheer- en onderhoudsinspanning;
- de verwachte ecologische meerwaarde.

Daarnaast is per locatie gekeken naar relevante randvoorwaarden, zoals kabels en leidingen, bereikbaarheid, veiligheid, eigendom, waterbeheer en vergunningen. Waar mogelijk is ook een indicatie van de kosten opgenomen.

RAPPORTAGE AAN DE LOCATIES

Voor alle zes locaties is een afzonderlijk adviesrapport opgesteld. De rapporten bevatten, afhankelijk van de locatie:

- een schets of kaart waarop de voorgestelde maatregelen zijn aangegeven;
- een overzicht van kansrijke biodiversiteitsmaatregelen;
- een toelichting op de ecologische meerwaarde en praktische uitvoering;
- een beoordeling van inpasbaarheid, onderhoud en ecologische meerwaarde;
- relevante randvoorwaarden en aandachtspunten;
- een indicatieve begroting;
- aanbevelingen voor beheer, monitoring en vervolgstappen.

De afzonderlijke adviesrapporten vormen de basis voor verdere uitwerking en kunnen worden gebruikt bij de eerder genoemde subsidieaanvraag.

Daarnaast is er een factsheet ontwikkeld, waarin we de meest voorkomende maatregelen op een rijtje hebben gezet. Dit document kan gebruikt worden om exploitanten of energie-coöperaties aan te sporen ook maatregelen te nemen voor natuurversterking.

2. Aanbevelingen en bevindingen

Uit de zes schouwen komen verschillende overkoepelende bevindingen naar voren. Een deel daarvan sluit aan bij de resultaten uit het eerdere project, maar de locaties van dit jaar laten ook een aantal aanvullende lessen zien.

GEEN ENERGIEPROJECT IS HETZELFDE

De belangrijkste bevinding blijft dat natuurinclusieve maatregelen altijd maatwerk zijn. Maatregelen die op het ene park eenvoudig uitvoerbaar zijn, kunnen op een andere locatie niet wenselijk of praktisch onmogelijk zijn.

Van invloed zijn onder andere:

- de bestaande natuurwaarde en aanwezige soorten.
- beschikbare ruimte tussen en rondom de zonnepanelen
- bodem en waterhuishouding;
- aanwezigheid van bomen, struiken en watergangen;
- veiligheids- en verzekeringseisen en technische installaties, kabels en leidingen;
- eigendom en beheer;

Dit wordt ook duidelijk zichtbaar bij De Dogger en Jutterszon. De parken liggen vlak bij elkaar en hebben dezelfde exploitant, maar De Dogger beschikt over relatief kansrijke randen, een watergang en insectenrijke overgangszones. Bij Jutterszon wordt vrijwel het gehele terrein ingenomen door zonnepanelen en een asfaltweg.

De adviezen voor De Dogger richten zich daardoor onder andere op een natuurvriendelijke oever, overgangszones, kruidenrijk beheer, een biodiverse haag en takkenrillen. Bij Jutterszon ligt de nadruk juist op faunapassages, het versterken van de bestaande haag en het benutten van de beperkte ruimte buiten het hek.

Deze vergelijking laat zien dat zelfs twee nabijgelegen zonneparken niet automatisch met dezelfde maatregelen natuurvriendelijker kunnen worden ingericht.

GEMEENSCHAPPELIJKE KANSEN

Ondanks de verschillen tussen de locaties zijn er verschillende maatregelen die bij meerdere energieprojecten terugkomen.

Bloem- en kruidenrijke vegetatie

Op meerdere locaties kan natuurwinst worden behaald door grasstroken om te vormen naar bloem- en kruidenrijke vegetatie. Belangrijk daarbij is dat niet alleen wordt ingezaaid, maar ook het maaibeheer wordt aangepast. Met name het afvoeren van maaiafval en gefaseerd maaien zijn belangrijk om de vegetatie op langere termijn te ontwikkelen.

Bomen, struiken en hagen

Het toevoegen of verbeteren van inheemse hagen en struiken is op meerdere locaties kansrijk. Deze elementen bieden voedsel, nestgelegenheid en beschutting en kunnen bestaande groenstructuren met elkaar verbinden. Op locaties waar al veel groen aanwezig is, ligt de nadruk eerder op het versterken en diversifiëren van bestaande beplanting dan op het toevoegen van grote hoeveelheden nieuw groen.

Natuurvriendelijke oevers en watermaatregelen

Water en oevers blijken op meerdere locaties kansrijke plekken voor natuurontwikkeling. Door een steile overgang tussen water en land plaatselijk flauwer te maken, ontstaan verschillende waterdieptes en vegetatiezones. Dit biedt leefgebied voor onder andere amfibieën, insecten, vissen en vogels.

Kleinschalige habitatmaatregelen

Ook relatief eenvoudige maatregelen kunnen bijdragen aan een grotere variatie in leefgebieden. Voorbeelden zijn takkenrillen, zandbanken, nestvoorzieningen en faunapassages. Vooral wanneer deze maatregelen worden gecombineerd met andere groenstructuren neemt hun ecologische waarde toe.

Beheer is minstens zo belangrijk als inrichting

Een duidelijke bevinding uit de schouwen van dit jaar is dat natuurversterking niet alleen draait om het toevoegen van nieuwe elementen. Op verschillende locaties kan juist door ander beheer veel natuurwinst worden bereikt.

Voorbeelden hiervan zijn:

- minder frequent of gefaseerd maaien en het maaisel afvoeren;
- delen van de vegetatie gedurende de winter laten staan;
- hagen en struweel gefaseerd snoeien;
- dood hout laten liggen of staan wanneer dit veilig kan;
- bestaande takkenrillen of houtstapels behouden;
- oevers niet overal op dezelfde manier beheren.

Een beheerplan kan helpen om deze maatregelen structureel vast te leggen. Zonder passend beheer bestaat het risico dat nieuw aangelegde natuurmaatregelen na enkele jaren hun waarde verliezen. Daarom wordt bij verschillende locaties nadrukkelijk geadviseerd om een ecologisch beheerplan op te stellen.

Randen en overgangszones zijn vaak het meest kansrijk

Bij meerdere locaties blijkt dat juist de randen van het terrein veel mogelijkheden bieden. Een overgang tussen water en land, kort gras en hogere vegetatie of open terrein en een haag zorgt voor variatie in vocht, temperatuur, beschutting en vegetatiestructuur.

Vooral bij zonneparken waar binnen het hek weinig ruimte aanwezig is, kunnen deze randen belangrijk zijn. Bij De Dogger werd bijvoorbeeld de westelijke rand tijdens de schouw als een

opvallend insecten- en vlinderrijke plek herkend. Door hier minder intensief te maaien en de overgang naar de bestaande begroeiing te versterken, kan deze bestaande kwaliteit verder worden ontwikkeld.

Ook bij Jutterszon ligt vrijwel alle kans voor natuurversterking aan de rand van het zonnepark, omdat het terrein zelf zeer dicht is bebouwd met zonnepanelen.

Bestaande natuurwaarde als vertrekpunt

Het toevoegen van zo veel mogelijk maatregelen is niet automatisch de beste manier om biodiversiteit te versterken. Op sommige locaties is al een relatief hoge natuurwaarde aanwezig. Daar is het belangrijk om bestaande kwaliteiten eerst te herkennen en vervolgens gericht te versterken.

Bij PWN Haarlemmermeer zijn bijvoorbeeld al verschillende groenstructuren, water en diverse soortgroepen aanwezig. De grootste kansen liggen daar in het versterken van rustige, bloemrijke en structuurrijke plekken en het verbeteren van water- en oevernatuur.

Ook Pampus beschikt al over veel groen, waaronder bomen, een voedselbos, moestuin en bloem- en kruidenrijke vegetatie. Hier is het daarom belangrijk dat nieuwe maatregelen aansluiten op de bestaande natuur én op de cultuurhistorische en recreatieve functie van het eiland.

Technische functie en veiligheid blijven belangrijke randvoorwaarden

Een energieproject heeft in de eerste plaats een technische functie. Daarnaast liggen sommige zonneparken op terreinen met een andere primaire functie, zoals rioolwaterzuivering of drinkwaterproductie.

Bij RWZI Beemster en RWZI Wervershoof staat de bedrijfszekerheid boven alles. Kabels, leidingen, installaties en onderhoudsroutes moeten bereikbaar blijven en natuurmaatregelen mogen de beveiliging van het terrein niet verminderen.

Bij PWN Haarlemmermeer heeft de drinkwaterfunctie de belangrijkste rol. Rond het zonnepark op water moet rekening worden gehouden met vaar- en werkzones en met de ruimte die nodig is voor beheer van de installatie. Dit betekent dat ecologisch aantrekkelijke maatregelen soms moeten worden aangepast of op een andere plek moeten worden uitgevoerd.

Eigendom en beheer bepalen mede wat mogelijk is

Niet alle grond rondom een energieproject is eigendom van de parkeigenaar. Ook watergangen, oevers en groenstroken kunnen door andere partijen worden beheerd.

Bij De Dogger kent de westelijke sloot bijvoorbeeld meerdere beheerders. Aanpassing van de oever vraagt daarom afstemming met onder andere de andere beheerder en mogelijk het waterschap. Bij PWN Haarlemmermeer liggen verschillende voorgestelde maatregelen buiten de grond die PWN zelf in eigendom heeft, waardoor ook de gemeente of andere partijen betrokken moeten worden.

Het is daarom verstandig om eigendoms- en beheergrenzen vroeg in het proces in kaart te brengen.

De meerwaarde van een gezamenlijke schouw

De schouwen laten opnieuw zien dat het waardevol is om verschillende soorten kennis bij elkaar te brengen. Een technische beheerder weet waar kabels lopen en welke onderhoudsroutes vrij moeten blijven, terwijl een ecooloog kansen kan signaleren die vanuit regulier terreinbeheer minder snel worden gezien.

Ook lokale kennis kan belangrijk zijn. Op Pampus is bijvoorbeeld niet alleen naar ecologie gekeken, maar ook naar cultuurhistorie en recreatief gebruik. Daardoor konden maatregelen worden geselecteerd die passen bij de verschillende functies van het eiland.

Het gezamenlijk bekijken van een locatie zorgt bovendien voor meer begrip tussen betrokken partijen en maakt het mogelijk om tijdens de schouw al praktische keuzes te bespreken.

3. Specifieke kansen per locatie

PAMPUS

Pampus heeft al een relatief groene inrichting en kent een bijzondere combinatie van natuur, cultuurhistorie en recreatie. De belangrijkste uitdaging is daarom niet om zoveel mogelijk nieuwe natuur toe te voegen, maar om maatregelen zorgvuldig in te passen binnen de bestaande kwaliteiten van het eiland.

Kansrijke maatregelen zijn onder andere het ontwikkelen van meer bloem- en kruidenrijke vegetatie, het versterken van bosschages, een zandige habitat, dood hout als waterhabitat en verschillende kleinschalige voorzieningen voor insecten en vogels.

Daarnaast zijn ook meer experimentele watermaatregelen, zoals kunstriffen, onderzocht. Bij alle maatregelen moet rekening worden gehouden met de UNESCO-status en afstemming met onder andere de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Ook moet het beheer uitvoerbaar blijven voor de vrijwilligers die een belangrijk deel van het groenbeheer uitvoeren.

ZONNEPARK PWN HAARLEMMERMEER

Zonnepark PWN Haarlemmermeer bestaat uit zonnepanelen op land én water. De locatie heeft al een relatief hoge natuurwaarde en ligt tussen verschillende groengebieden. De grootste kansen liggen daarom in het versterken van de bestaande groen- en waterstructuren.

Kansrijke maatregelen zijn onder andere visdiefeilanden, het verder ontwikkelen van natuurvriendelijke oevers, een biodiverse haag, faunadoorgangen, kruidenrijke vegetatie en enkele zandige of houtige habitatmaatregelen.

ZONNEPARK RWZI BEEMSTER

RWZI Beemster beschikt al over waardevolle natuurelementen, waaronder volwassen bomen, houtwallen, grasvegetaties en water. De kansen liggen daarom vooral in het versterken van deze structuren en het toevoegen van meer variatie.

Geadviseerd zijn onder andere natuurvriendelijke oevers, bloem- en kruidenrijke vegetatie, takkenrillen, een zandige zone, het versterken van bosschages en verschillende nest- en schuilvoorzieningen. Ook kan op langere termijn worden onderzocht of een natuurvriendelijke poel kan worden aangelegd.

Omdat het terrein een rioolwaterzuivering is, zijn bereikbaarheid, veiligheid en technische bedrijfsvoering leidend. De maatregelen moeten daarom zorgvuldig worden afgestemd op kabels, leidingen en werkzones.

ZONNEPARK RWZI WERVERSHOOF

RWZI Wervershoof heeft relatief veel groene ruimte en verschillende bestaande groenstructuren. Hierdoor liggen er kansen om met aangepast beheer en gerichte inrichting de natuurwaarde verder te vergroten.

Belangrijke maatregelen zijn bloem- en kruidenrijke vegetatie, het diversifiëren van bomenrijen en struweel, nest- en schuilvoorzieningen, het behouden of creëren van dood hout en het ontwikkelen van natuurvriendelijke oevers. Ook zijn een wadi, reliëf en zandige zones onderzocht.

Een belangrijk onderdeel van het advies is het aanpassen van het maaibeheer. Door minder intensief te maaien, maaisel af te voeren en delen van de vegetatie te laten overstaan kan relatief veel natuurwinst worden behaald zonder grote fysieke ingrepen.

ZONNEPARK DE DOGGER

De Dogger is een relatief dicht gebouwd zonnepark, waardoor de ruimte tussen de zonnepanelen beperkt is. De meeste kansen liggen daarom langs de randen van het terrein.

De westelijke zijde van het park is tijdens de schouw naar voren gekomen als een bijzonder kansrijke plek, mede door de aanwezige vlinderpopulatie en de naastgelegen sloot en groenstructuren. Hier kan een natuurvriendelijke oever worden ontwikkeld en kan een overgangszone met kruidenrijke en hogere vegetatie worden gecreëerd. Andere geadviseerde maatregelen zijn onder meer een biodiverse haag, takkenrillen, faunapassages en aangepast beheer.

Waterhuishouding vormt een belangrijk aandachtspunt. Een deel van het terrein is in de winter drassig en er zijn drainagevoorzieningen aanwezig. Graafwerk en eventuele watermaatregelen moeten daarom goed worden afgestemd op het bestaande systeem.

ZONNEPARK JUTTERSZON

Hoewel Jutterszon vlak bij De Dogger ligt en dezelfde exploitant heeft, zijn de mogelijkheden voor natuurversterking duidelijk beperkter. Het park is dicht bebouwd met zonnepanelen en er loopt een asfaltweg over het terrein. Daarnaast moet rekening worden gehouden met een mogelijke toekomstige herontwikkeling van de locatie.

De meest kansrijke maatregelen bevinden zich daarom langs de randen van het park. Geadviseerd wordt om faunapassages in het hekwerk aan te brengen, de bestaande haag te versterken en de beperkte beschikbare zone buiten het hek natuurinclusiever in te richten. Voor beheer en monitoring ligt samenwerking met De Dogger voor de hand. De twee locaties kunnen bijvoorbeeld één gezamenlijk beheer- en monitoringsplan krijgen, met per park een locatiespecifieke uitwerking.

4. Randvoorwaarden uitvoering

VERGUNNINGEN EN AFSTEMMING

Voor een deel van de maatregelen is aanvullende afstemming of een vergunning nodig. Dit speelt met name bij maatregelen die betrekking hebben op:

- watergangen en oevers;
- grondverzet;
- werkzaamheden aan bomen;
- maatregelen buiten het eigen terrein;
- cultuurhistorisch beschermd gebied;
- aanpassing van hekwerken.

Het is verstandig om vroeg in het proces contact op te nemen met gemeente, waterschap, Rijkswaterstaat of andere betrokken partijen. Hiermee kan worden voorkomen dat een maatregel ver wordt uitgewerkt terwijl deze uiteindelijk niet uitvoerbaar blijkt.

BEHEER EN MONITORING

Een natuurmaatregel levert alleen structureel resultaat wanneer ook het beheer op orde is. Daarom moet bij de uitvoering van iedere maatregel duidelijk zijn:

- wie verantwoordelijk is voor het beheer;
- hoe vaak onderhoud nodig is;
- in welke periode werkzaamheden kunnen plaatsvinden;
- welke ecologische doelen worden nagestreefd;
- hoe wordt gevolgd of een maatregel werkt.

Een beheerplan en een laagdrempelig monitoringsplan kunnen hierbij helpen. Monitoring hoeft niet altijd complex te zijn. Ook jaarlijkse controles, vaste fotopunten en het registreren van opvallende planten- en diersoorten kunnen al waardevolle informatie opleveren.

KOSTEN

De kosten van maatregelen verschillen sterk per locatie en maatregel. Relatief eenvoudige maatregelen, zoals aangepast maaibeheer, faunapassages of takkenrillen, kunnen vaak tegen beperkte kosten worden uitgevoerd. Ingrepen zoals natuurvriendelijke oevers, grondverzet, wadi's of specifieke voorzieningen op water vragen meer voorbereiding en investering.

In de afzonderlijke adviesrapporten is per locatie een indicatieve begroting opgenomen. Deze bedragen zijn bedoeld als eerste inschatting. Bij daadwerkelijke uitvoering is het verstandig om offertes op te vragen.

SUBSIDIE

De afzonderlijke adviesrapporten zijn zo opgesteld dat zij eigenaren en beheerders ondersteunen bij het aanvragen van de provinciale subsidie **'Natuur en biodiversiteit bij energieprojecten Noord-Holland'**. De voorgestelde maatregelen zijn waar mogelijk gekoppeld aan de activiteiten zoals deze in de subsidieregeling zijn opgenomen.

5. Conclusie en vervolgstappen

CONCLUSIE

De zes schouwen laten zien dat bestaande energieprojecten mogelijkheden bieden om naast energieopwekking ook een bijdrage te leveren aan biodiversiteit. De omvang van die mogelijkheden verschilt echter sterk per locatie.

De belangrijkste conclusie is dat maatwerk noodzakelijk blijft. Zelfs twee nabijgelegen zonneparken van dezelfde exploitant kunnen door verschillen in inrichting, ruimte, waterhuishouding en bestaande natuurwaarde een volledig andere aanpak vragen.

Tegelijkertijd zijn er duidelijke gezamenlijke kansen. Bloem- en kruidenrijke vegetatie, natuurvriendelijke oevers, hagen en struweel, dood hout, faunapassages en kleinschalige habitatmaatregelen komen op meerdere locaties terug.

Daarnaast blijkt dat natuurversterking niet alleen om nieuwe inrichting gaat. Een ander maaibeheer, gefaseerd snoeien en het behouden van bestaande structuren kunnen minstens zo belangrijk zijn. Het is daarom van belang om de aanleg van maatregelen altijd te koppelen aan structureel beheer en monitoring.

De schouwen zelf hebben daarbij duidelijke meerwaarde. Door ecologische, technische en lokale kennis op locatie bij elkaar te brengen worden niet alleen nieuwe kansen zichtbaar, maar kunnen ook praktische beperkingen vroeg worden meegenomen.

De schouwen laten daarnaast zien dat het betrekken van verschillende partijen bij een energieproject meerwaarde kan hebben. Het gesprek over natuurversterking maakt concreet welke aanvullende maatschappelijke en ecologische waarde een bestaand energieproject kan bieden.

VERVOLGSTAPPEN

Na afronding van dit project zijn de belangrijkste vervolgstappen:

1. Subsidieaanvraag

De deelnemende locaties kunnen de uitgewerkte maatregelen gebruiken bij de aanvraag van de provinciale subsidieregeling. MNH kan waar nodig ondersteunen bij verdere uitwerking en aanvraag, voor zover de openstelling van de subsidieregeling dit nog toelaat of wanneer een nieuwe openstelling volgt.

2. Technische uitwerking

Voor maatregelen die grondverzet, aanplant of aanpassingen aan oevers en water vereisen, is vaak een nadere technische uitwerking nodig. Daarbij moeten ook kabels, leidingen, bodem, waterhuishouding en beheer worden meegenomen.

3. Uitvoering van maatregelen

Na besluitvorming en eventuele subsidietoekenning kunnen de maatregelen worden uitgevoerd. Sommige maatregelen kunnen worden gekoppeld aan reguliere beheerwerkzaamheden. Bij andere maatregelen kan samenwerking met een hovenier, aannemer, ecooloog of vrijwilligers nodig zijn. Hierbij komt ook projectmanagement van de uitvoering kijken.

4. Beheer en monitoring

Bij de uitvoering moet tegelijk worden vastgelegd hoe de maatregelen op langere termijn worden beheerd.

6. Geleerde lessen

Uit het project zijn verschillende lessen naar voren gekomen die bij toekomstige trajecten kunnen worden meegenomen:

- **Inventariseer technische randvoorwaarden vroegtijdig.** Informatie over kabels, leidingen, drainage, onderhoudsroutes en veiligheidszones helpt om tijdens de schouw direct realistische maatregelen te bespreken.
- **Breng eigendom en beheer vroegtijdig globaal in kaart.** Vooral bij sloten, oevers en terreinranden is niet altijd de parkeigenaar verantwoordelijk. Een eerste inventarisatie vooraf helpt tijdens de schouw; uitgebreidere afstemming met gemeente, waterschap en andere beheerders kan vervolgens gericht plaatsvinden wanneer duidelijk is welke maatregelen kansrijk zijn.
- **Betrek de beheerder actief.** Veel natuurwinst hangt samen met maaien, snoeien en ander dagelijks beheer. De partij die dit werk uitvoert moet daarom vroeg bij de plannen betrokken zijn.

- **Maak onderscheid tussen kansrijk en direct uitvoerbaar.** Een maatregel kan ecologisch aantrekkelijk zijn, maar door vergunningen, kosten of technische beperkingen pas op langere termijn realiseerbaar zijn.
- **Behoud wat al goed is.** Op locaties met bestaande natuurwaarde moet eerst worden gekeken welke kwaliteiten behouden en versterkt kunnen worden voordat nieuwe maatregelen worden toegevoegd.
- **Koppel inrichting altijd aan beheer.** Een bloemenmengsel, haag of natuurvriendelijke oever heeft alleen blijvende waarde wanneer het beheer daarop wordt aangepast.
- **Blijf locaties afzonderlijk beoordelen.** De vergelijking tussen De Dogger en Jutterszon laat juist zien dat afstand en eigenaarschap onvoldoende zeggen over de ecologische mogelijkheden van een park.
- **Een gezamenlijke schouw werkt.** Door eigenaar, beheerder, ecooloog en andere betrokkenen samen door het terrein te laten lopen, worden zowel kansen als praktische beperkingen sneller zichtbaar.

Verder praten:

Jaap Hermans
Programmamanager duurzame Energie
06-48788825
j.hermans@mnh.nl

Natuur en Milieufederatie Noord-Holland

Kleine Tocht 4A
1507 CB Zaandam

mnh@mnh.nl
www.mnh.nl

075-6351598

NL0047.93.638.B.01
KvK 40634265

Samen voor een groen, gezond
en leefbaar Noord-Holland

